

REMISSVAR

2016-11-22
Dnr 3.9:0581/16

Justitiedepartementet
103 33 Stockholm

Färre i häkte och minskad isolering (SOU 2016:52)

(Ju2016/05918/Å)

Inledning

Barnombudsmannen yttrar sig över förslagen med utgångspunkt i vårt uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter och intressen utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter, barnkonventionen.

Barnombudsmannen har mött och lyssnat till barn och ungdomar i arrest och häkte.¹ Barnombudsmannen har även mött barn som besökt nära anhöriga så som föräldrar och syskon på häkte eller anstalt.² Barnens berättelser har på flera områden bidragit till att Barnombudsmannen kunnat identifiera allvarliga kränkningar av grundläggande rättigheter och stora brister i tillämpningen av barnkonventionen.

I årsrapporten "Från insidan" som blev resultatet av Barnombudsmannens möten med barn och unga i arrest och häkte och som överlämnades till regeringen i mars 2013, kunde vi konstatera att Sverige regelmässigt utsätter frihetsberövade barn för isolering i 22 eller mer av dygnets 24 timmar och att det saknas tidsgränser för hur lång tid detta kan pågå.³ Enligt FN:s specialrapportör mot tortyr är en isolering av detta slag att likställa med "tortyr eller grym, omänsklig, förnedrande behandling".⁴ Vi kunde också konstatera att det i Sverige, till skillnad från i många andra länder, saknas tidsgränser för hur länge en person kan sitta häktad, att det inte är ovanligt att barn som frihetsberövats på grund av misstanke om brott blir förhörda utan att en offentlig försvarare närvarar vid förhöret, liksom att det saknas statistik över antalet barn som varje år sätts i polisarrest.

Med anledning av det ovanstående har Sverige vid upprepade tillfällen fått skarp internationell kritik bland annat från FN:s barnrättskommitté samt FN:s och Europarådets kommittéer mot tortyr för vårt sätt att bemöta och behandla barn som frihetsberövats på grund av misstanke om brott.⁵ Enligt Barnombudsmannen

¹ Barnombudsmannen, Från insidan - Barn och ungdomar om tillvaron i arrest och häkte, 2013.

² Se mer på: <https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/pejling-dialog/>.

³ Barnombudsmannen, Från insidan - Barn och ungdomar om tillvaron i arrest och häkte, 2013.

⁴ United Nations General Assembly, Interim Report of the special rapporteur of the Human Rights Council on Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, 2011.

⁵ FN:s barnrättskommitté, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015; FN:s kommitté mot tortyr, Concluding observations on the sixth and seventh report of Sweden, 2014; Europarådets kommitté mot tortyr, Report to the Swedish Government on the visit to Sweden

måste denna samstämmiga och skarpt formulerade kritik från experter på mänskliga rättigheter tas på stort allvar.

FN:s barnrättskommitté riktade vid sin senaste granskning av Sverige kritik mot det stora antalet barn som varje år sätts i polisarrest liksom det faktum att Polismyndigheten saknar standardiserade rapporteringsmekanismer avseende detta, vilket kommittén uppmanade Sverige att snarast inrätta.⁶ I syfte att undersöka om situationen gällande detta förbättrats sedan kommittén kom med sina rekommendationer till Sverige, har Barnombudsmannen under hösten 2016 begärt ut siffror från Polismyndigheten gällande antalet barn som placerats i polisarrest.

Av Polismyndighetens svar framgår att uppgifter kring personer som sätts i polisarrest sparas i pärmar i löpande nummerordning och inhämtas manuellt. Ett standardiserat system för statistik gällande antalet barn som sätts i polisarrest saknas med andra ord fortfarande. Det är troligt att detta är en bidragande orsak till att Polismyndigheten inte har kunnat lämna ett komplett, kvalitetssäkrat svar. Av Polismyndighetens svar framgår att siffrorna inte förmedlar en fullständig bild. Trots denna brist framgår det tydligt att ett mycket stort antal barn sätts i polisarrest under ett år. Under tiden från den 1 juli 2015 till den 30 juni 2016 har minst 2685 insättningar av barn skett i Polismyndighetens arrester.⁷

Barnombudsmannen delar de internationella övervakningskommittéernas kritik och ser allvarligt på de brister som råder för barn som frihetsberövas på grund av misstanke om brott. Barn och unga som frihetsberövas på grund av misstanke om brott är en utsatt grupp med små möjligheter att påverka sin situation eller hävda sina mänskliga rättigheter.

Barnombudsmannen välkomnar därför utredningens förslag som nödvändiga steg i rätt riktning om Sverige ska leva upp till våra åtaganden enligt barnkonventionen. Med tanke på den kritik Sverige har fått under mycket lång tid anser Barnombudsmannen att det är angeläget att förslagen genomförs utan dröjsmål.

Sammanfattning

Barnombudsmannen har följande inställning till förslagen i betänkandet:

- Barnombudsmannen tillstyrker förslaget att införa frihetsinskränkningarna hemarrest och områdesarrest som alternativ till häktning.
- Barnombudsmannen tillstyrker förslaget att införa tidsfrister för häktning, men anser att tidsfristen för barn som häktas bör sättas till 30 dagar, för att Sverige fullt ut ska leva upp till de krav som barnkonventionen uppställer.
- Barnombudsmannen tillstyrker förslaget att åklagaren ska redovisa en tidsplan för förundersökningen inför eller vid varje omhäkningsförhandling.

carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 2009.

⁶ FN:s barnrättskommitté, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 25 och 26 e.

⁷ Begäran om utlämnande av uppgifter om antalet barn i arrest, dnr A396.770/2016.

- Barnombudsmannen tillstyrker förslaget om kombinerade häktnings och huvudförhandlingar under förutsättning att barn inte placeras i arrest i dess nuvarande utformning i väntan på förhandling.
- Barnombudsmannen tillstyrker förslaget att åklagare, i avvaktan på rättsens beslut, ska få förordna offentlig försvarare för en misstänkt som är gripen eller anhållen.
- Barnombudsmannen tillstyrker förslaget att rätten ska fatta beslut om på vilka sätt åklagaren får inskränka den häktades kontakter med omvärlden.
- Barnombudsmannen tillstyrker förslaget att rätten, om den beslutar att ge åklagaren tillstånd att meddela restriktioner, i sitt beslut även ska redovisa skälen för det.
- Barnombudsmannen tillstyrker förslaget att Kriminalvården ska göra en översyn av lokalerna på samtliga häkten för att möjliggöra gemensamhetsutrymmen, att personal ska tillsättas som enbart ska arbeta med isoleringsbrytande åtgärder, liksom att åtgärder för att underlätta den häktades möjligheter att komma i kontakt med familj och vänner vidtas.
- Barnombudsmannen tillstyrker förslaget att även anställd vid Åklagarmyndigheten och Tullverket ska kunna få granska försändelser.
- Barnombudsmannen tillstyrker förslaget att häktning av barn ska verkställas på särskilt ungdomshem.
- Barnombudsmannen tillstyrker förslaget att den som inte har fyllt 18 år och är häktad alternativt anhållen men placerad på häkte, ska ha rätt till minst fyra timmars vistelse tillsammans med annan varje dag. Barnombudsmannen anser dock att förslaget bör utvidgas till att omfatta även de barn som är anhållna men placerade på annan plats än i häkte.
- Barnombudsmannen tillstyrker förslaget att det ska förtydligas i lag att den som inte har fyllt 18 år endast får anhållas om det finns synnerliga skäl.
- Barnombudsmannen välkomnar att utredningen föreslår åtgärder som syftar till att begränsa möjligheterna att sätta barn i arrest, men anser att barn aldrig bör placeras i arrest i dess nuvarande utformning. Normalt bör den som är under arton år förvaras under bevakning i ett förhörssrum eller liknande utrymmen. Om barnet anhålls och av någon anledning inte kan vistas i ett förhörssrum eller dylikt bör han eller hon placeras i häkte istället för arrest.
- Barnombudsmannen lämnar kompletterande förslag ifråga om att standardisera Polismyndighetens rapporteringsmekanismer för barn som placeras i polisarrest samt i fråga om att införa lagkrav på rätten till anpassad information för barn som frihetsberövas på grund av misstanke om brott.

6 Överväganden och förslag

6.3 Alternativ till häktning

Barnombudsmannen välkomnar att utredningen föreslår nya alternativ till häkte, vilket är något som efterlysts av FN:s barnrättskommitté.⁸ Som utredningen lyfter fram är nuvarande alternativ till häktning inte tillräckligt effektiva och erbjuder inte annat än i undantagsfall ändamålsenliga alternativ till häktning. Barnombudsmannen anser att lagstiftningen måste ändras så att verkningsfulla alternativ erbjuds och det måste säkerställas att dessa är tillämpbara i praktiken.

En av barnkonventionens grundprinciper är artikel 6 som slår fast barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling. FN:s barnrättskommitté har påpekat att frihetsberövande har mycket negativa konsekvenser för barnets harmoniska utveckling och är ett allvarligt hinder för barnets återanpassning i samhället.⁹

Enligt artikel 37 b i barnkonventionen ska barn frihetsberövas endast som en sista utväg och för kortast lämpliga tid oavsett om det rör sig om gripande, anhållande eller häktning. Staten ska vidta alla lämpliga lagstiftande och andra åtgärder för att minska användningen av frihetsberövande före rättegång. För att Sverige ska leva upp till kraven enligt artikel 37 måste det finnas en uppsättning av faktiska alternativ till frihetsberövande tillgängliga. Användningen av dessa alternativ måste struktureras noggrant i syfte att säkerställa att de även leder till minskad användning av frihetsberövande före rättegång.¹⁰

6.3.4 Utformningen av nya regler om alternativa tvångsmedel

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag att omarbета 25 kap. rättegångsbalken (1942:740) (RB) och där i införa regler om frihetsinskränkningarna hemarrest och områdesarrest. Med hemarrest menas att den misstänkte förbjuds att utan tillstånd lämna sin bostad. Områdesarrest innebär att den misstänkte förbjuds att utan tillstånd lämna ett visst område. Det ska kontrolleras med elektroniska hjälpmedel att förbudet följs.

Barnombudsmannen anser att de föreslagna alternativen till häktning skulle medföra flera fördelar för den misstänkte och dennes anhöriga, inte minst då den isolering som häktning ofta innebär skulle kunna brytas genom att den misstänkte ges möjlighet att ta emot besök i hemmet även under hemarrest, vilket skulle underlätta kontakten med anhöriga.

Inom ramen för regeringsuppdraget Pejling och dialog träffade Barnombudsmannen under 2014 barn och unga i åldrarna 4-17 för att ta del av deras upplevelser av att besöka en nära anhörig i häkte eller på anstalt.¹¹ Maria beskriver vad hon önskar *"och kunna bara typ äta ihop som vanligt folk och inte sitta i ett rum och ha den här spända stämningen..."*.

Genom att en misstänkt som är förälder åläggs hemarrest kan han eller hon fortsätta bo hemma med sina barn i de fall Kriminalvården bedömer att detta är lämpligt. Likaledes skulle en förälder som åläggs områdesarrest även kunna

⁸ Se exempelvis FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar Nr 10 (2007) om barnets rättigheter inom rättsskipning för unga lagöverträdare, punkt 80.

⁹ A.a., punkt 11.

¹⁰ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar Nr 10 (2007) om barnets rättigheter inom rättsskipning för unga lagöverträdare, punkt 80.

¹¹ Se mer på: <https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/pejling-dialog/>.

hämta/lämna på skola och aktiviteter. Att föräldern är hemma skulle också bidra till att öka barnets möjligheter att ha egen tid med föräldern, vilket är något som barnen vi lyssnat till önskat eftersom syskon kan finna sig i olika faser i livet.

Artikel 9 i barnkonventionen, som handlar om barnets rätt till sina föräldrar, föreskriver att barnet inte mot sin vilja ska behöva skiljas från sina föräldrar, utom då detta bedöms vara till barnets bästa. Mot bakgrund av detta menar Barnombudsmannen att de föreslagna åtgärderna är av stor betydelse för att Sverige fullt ut ska leva upp till åtagandena enligt barnkonventionen.

Som utredningen påpekar kommer hemarrest eller områdesarrest inte kunna tillämpas som alternativ till häkte i alla situationer, utan förväntas främst aktualiseras som alternativ till långvarig häktning. För den händelse detta resonemang skulle föranleda eventuella invändningar kring förslaget effektivitet vill Barnombudsmannen understryka att fördelarna med att i varje enskilt fall, där så är möjligt, kunna tillämpa alternativ till frihetsberövande måste anses överväga de eventuella nackdelar som ett i övrigt begränsat tillämpningsområde innebär. Att det finns alternativ till anstaltsvård och frihetsberövande utgör inte minst en förutsättning för att Sverige ska leva upp till de krav som artikel 37 i barnkonventionen uppställer i fråga om att frihetsberövande endast ska användas som en sista utväg.¹²

6.5 Begränsning av häktningstiderna

FN:s barnrättskommitté har uttryckt oro över att barn i många länder tillbringar månader, till och med år, frihetsberövade före rättegång vilket utgör en grov kränkning av barnets rättigheter i enlighet med artikel 37 b i barnkonventionen.¹³ Av artikel 37 d i barnkonventionen framgår också att varje frihetsberövat barn har rätt att få lagligheten i sitt frihetsberövande prövat av en domstol eller annan behörig, oberoende och opartisk myndighet samt rätt till ett snabbt beslut i saken. Det råder internationell konsensus om att den tid som förflyter mellan brottet och den slutliga reaktionen på det ska vara så kort som möjlig. Ju längre tid som förflyter, desto mer sannolikt är det att reaktionen förlorar sin positiva, fostrande verkan och desto mer stigmatiserat kommer barnet att bli.¹⁴

Tiden för frihetsberövande före rättegång ska begränsas i lag och regelbundet omprövas.¹⁵ FN:s barnrättskommitté har fastslagit att tidsfrister för barn bör vara kortare än de som gäller för vuxna. Vidare rekommenderar kommittén konventionsstaterna att ange en tydlig tidsram för perioden från det att brottet begås till det att rättsligt organs slutgiltiga dom och övriga åtgärder är fastställda.¹⁶

6.5.3 Vilka tidsfrister ska gälla och hur ska regeln utformas?

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag att en misstänkt över 18 år får vara frihetsberövad såsom häktad under en sammanhängande tid om högst sex månader fram till dess att åtal har väckts. Tiden får förlängas om det föreligger synnerliga skäl. Rätten ska omedelbart häva ett häktningsbeslut om frihetsberövandet har pågått under en sammanhängande tid om sex månader och åklagaren inte senast kl. 11.00 den dag då fristen går ut har väckt åtal eller yrkat att

¹² FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar Nr 10 (2007) om barnets rättigheter inom rättsskipning för unga lagöverträdare, punkt 70.

¹³ A.a., punkt 80.

¹⁴ A.a., punkt 51.

¹⁵ A.a., punkt 80.

¹⁶ A.a., punkt 52.

tiden ska förlängas på den grunden att det föreligger synnerliga skäl. Om förlängning begärs ska rätten hålla förhandling senast den dag fristen går ut. Om rätten bedömer att det föreligger synnerliga skäl för att hålla den misstänkte fortsatt häktad ska häktningsbeslutet inte hävas.

Syftet med en lagstadgad tidsfrist är enligt utredningen att undvika de riktigt långa häktningstiderna. I Barnombudsmannens möten med barn som besökt föräldrar på häkte har barnen efterfrågat mer information kring vilka regler som finns och varför de finns.¹⁷ Att införa en lagstadgad tidsgräns för hur länge en misstänkt över 18 år kan vara häktad anser Barnombudsmannen är ett viktigt steg för att ge barn till föräldrar som är häktade mer information och förutsebarhet kring föräldrarnas frihetsberövande.

När det gäller häktning av personer som är under 18 år när häktningsbeslutet verkställdes ska motsvarande tidsfrist, enligt utredningens förslag, vara tre månader. För fortsatt häktning efter tremånadersfristen krävs, i stället för synnerliga skäl, att det är absolut nödvändigt.

Barnombudsmannen välkomnar utredningens förslag i fråga om tidsfrister för barn som häktas, vilket vi menar utgör ett steg i rätt riktning. Barnombudsmannen anser dock att tidsfristen för barn istället bör vara satt till 30 dagar, i linje med vad FN:s barnrättskommitté uttalat om att ett barn som frihetsberövats före rättegång, formellt ska åtalas och ställas inför rätta senast 30 dagar efter det att frihetsberövandet började om det inte är möjligt att villkorligt frige barnet, exempelvis genom tillämpning av alternativa åtgärder.¹⁸ Det innebär att staten måste prioritera utredningar där barn som misstänks för brott har frihetsberövats. Då frihetsberövande före rättegång ska ske för kortast möjliga tid krävs dessutom att staten prioriterar utredningsåtgärder som innebär att exempelvis kollusionsfara minskar.

6.5.4 Bör åklagaren åläggas skyldighet att redovisa en tidsplan?

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag att åklagaren ska redovisa en tidsplan för förundersökningen inför eller vid varje omhäkningsförhandling. Redovisningen bör dokumenteras i rättens protokoll.

Barnombudsmannen anser att förslaget är viktigt mot bakgrund av att det kan medföra större förutsebarhet för den misstänkte i fråga om vad som ska ske, vilket är nära sammankopplat med barnets rätt till information. Barnombudsmannens resonemang avseende detta utvecklas nedan under "Avslutande synpunkter och kommentarer".

6.6 Kombinerade häktnings- och huvudförhandlingar

6.6.3 Bör reglerna ändras för att öka möjligheten till kombinerade häktnings- och huvudförhandlingar och i så fall hur?

Barnombudsmannens välkomnar utredningens förslag att det för att öka möjligheten till kombinerade häktnings- och huvudförhandlingar ska vara möjligt för en åklagare att avvakta något med ingivandet av häktningsframställningen i syfte att möjliggöra att åtal ges inom tredagarsfristen. På motsvarande sätt ska en

¹⁷ Se mer på: <https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/pejling-dialog/>.

¹⁸ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar Nr 10 (2007) om barnets rättigheter inom rättsskipning för unga lagöverträdare, punkt 83.

tingsrätt kunna avvakta något med att hålla häktningsförhandling i syfte att möjliggöra en slutlig prövning av målet inom fyradygnsfristen.

Utredningen framhåller att det redan idag är vanligt med kombinerade häktnings- och huvudförhandlingar vid vissa tingsrätter, men ovanligare vid andra. Att så är fallet är något som Barnombudsmannen, med hänvisning till kraven på enhetlighet och förutsebarhet, menar inger betänkligheter. Barnombudsmannen anser följaktligen att förslaget är positivt i den bemärkelsen att det främjar en mer enhetlig rättstillämpning. Därigenom skapas även förutsättningar för en större efterlevnad av artikel 2 i barnkonventionen, enligt vilken rättigheterna i barnkonventionen ska tillförsäkras varje barn utan åtskillnad av något slag och oberoende av var i landet barnet befinner sig.

Barnombudsmannen vill emellertid även understryka att det, med beaktande av legalitetsprincipens krav på förutsebarhet tillika de rättssäkerhetsaspekter som ryms i frågan om straffprocessuella tvångsmedel, är angeläget att det i lagtexten anges en exakt tidsgräns för hur länge åklagaren ska kunna avvakta med att inge häktningsframställning respektive hur länge tingsrätten ska kunna avvakta med att hålla häktningsförhandling. Som framhållits av FN:s barnrättskommitté är det av stor vikt att den tid som förflyter mellan brottet och den slutliga reaktionen på det är så kort som möjlig. Ju längre tid som går, desto mer sannolikt är det att reaktionen förlorar sin positiva, fostrande verkan för barnet.¹⁹

Vidare vill Barnombudsmannen framhålla att en förutsättning för att utredningens förslag ska vara förenligt med ett barnrättsperspektiv, är att barnet inte placeras i arrest i dess nuvarande utformning under tiden fram till den kombinerade häktnings- och huvudförhandlingen. Barnombudsmannens resonemang i fråga om att barn inte ska förvaras i arrest i dess nuvarande utformning utvecklas nedan under avsnitt 6.10.6.

6.7 Interimistiska förordnanden av offentlig försvarare för frihetsberövad person

Barnombudsmannen delar utredningens bedömning att det är angeläget att en misstänkt på kort tid kan få en offentlig försvarare förordnad, även om behovet uppkommer kvälls- eller nattetid. Särskilt viktigt är detta för den som är under 18 år. Barnombudsmannen anser därför att lagstiftningen måste ändras så att rätten till försvarare är tillämpligt i praktiken.

I vår årsrapport "Från insidan" kunde Barnombudsmannen konstatera att barn och unga i arrest ofta saknar försvarare vid det första förhöret.²⁰ Av de berättelser som Barnombudsmannen tagit del av framgår att barnen inte alltid förstår frågorna i förhören eller vad det innebär att besvara en viss fråga på ett visst sätt. Därigenom försvåras möjligheterna att förbereda sitt försvar och därmed kan inte heller processen anses uppfylla kraven på rättssäkerhet.

¹⁹ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar Nr 10 (2007) om barnets rättigheter inom rättsskipning för unga lagöverträdare, punkt 51.

²⁰ Barnombudsmannen, Från insidan - Barn och ungdomar om tillvaron i arrest och häkte, 2013.

6.7.3 Hur säkerställer man behovet av offentlig försvarare när det uppkommer utanför domstolens kontors- eller beredskapstid?

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag att åklagare, i avvaktan på rättens beslut, ska få förordna offentlig försvarare för en misstänkt som är gripen eller anhållen.

Enligt artikel 37 och 40 i barnkonventionen ska konventionsstaten säkerställa rätten för varje frihetsberövat barn att snarast få tillgång till juridiskt biträde och annan lämplig hjälp. Även artikel 13 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) föreskriver att rätten till försvarare vid polisförhör är en grundläggande del av rätten till en rättvis rättegång. Rätten till försvarare regleras i 24 § lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL), som stadgar att en offentlig försvarare som huvudregel ska förordnas för misstänkta under 18 år.

I samtal med Barnombudsmannen beskrev barn och unga svårigheterna med att på egen hand fatta ett beslut om eventuell försvarare vid det första förhöret. Lucas beskriver det så här: *"Du får vänta tills advokaten kommer. Det tar alltid längre tid. Antingen kan du gå in och göra förhöret själv, men det är alltid skönt att ha en väg, att bolla med någon... Det är väl mest en säkerhet för dig själv tycker jag. Jag brukar inte ha advokat med, för jag brukar vilja ha det överstökat så att man får komma därifrån. Men i det här läget var det annorlunda. De kan säga frågor och förvränga dina ord som gör att det kan bli fel. [De kan] försöka få reda på vem din kompis var eller lura dig. Lura ut en massa ord och sådana grejer."*

Av de berättelser Barnombudsmannen tagit del av framgår det att en vanlig orsak till att försvarare inte närvarar vid förhör är att barnen själva avsäger sig den rätten eftersom de tror att de då får lämna arresten snabbare. Sanna berättade om varför hon avstod från försvarare: *"En gång när jag var i arrest förut sa jag att jag ville ta förhöret utan advokat. Det var fredag, och jag hade fått vänta till måndag på advokaten, och jag ville komma ut. Men när jag fick se pappren efteråt så hade de misstolkat allt jag sagt!"*

Det är i de flesta fall omöjligt för ett barn att förutse de konsekvenser ett avstående av försvarare kan leda till. Det är därför ytterst angeläget att rättsprocessens aktörer tar sitt ansvar för att garantera barnet dess grundläggande mänskliga rättigheter. Att ett barn som är frihetsberövat har rätt att biträdas av en offentlig försvarare får inte innebära att tiden för frihetsberövandet förlängs, vilket ställer krav på samhället att möjliggöra att försvarare kan utses oavsett tidpunkt.

Barnombudsmannen vill avslutningsvis även lyfta frågan om vilken roll den offentliga försvararen bör ha gentemot barnet. För att ett barn ska få ett så bra försvar som möjligt måste det ha fått möjlighet att göra sin röst hörd, vilket regleras i artikel 12 i barnkonventionen. En förutsättning för att kunna göra sin röst hörd är att barn och unga har blivit informerade om sina rättigheter.²¹ Europarådets kommitté mot tortyr har riktat kritik mot Sverige i detta avseende och menar att Sverige måste säkerställa att alla frihetsberövade personer får sådan information.²² I Europarådets riktlinjer för ett barnvänligt rättssystem stadgas att försvararen har

²¹ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice and their explanatory memorandum, punkt 51.

²² Europarådets kommitté mot tortyr, Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 2009.

en informationsskyldighet gentemot barnet.²³ Informationen bör innefatta detaljerad information om hur rättsprocessen går till, barnets roll i sammanhanget, hur förhören kommer hållas och frågorna ställas, den uppfattade tidsaspekten, utsagors betydelser och konsekvenser som kan följa på gärningen.²⁴

Barnombudsmannens resonemang avseende barnets rätt till information utvecklas nedan under "Avslutande synpunkter och kommentarer".

6.8 Färre restriktioner och minskad isolering av de häktade

I sina senaste rekommendationer till Sverige uttrycker FN:s kommitté mot tortyr oro över att barn som är häktade beläggs med restriktioner.²⁵

Enligt artikel 37 i barnkonventionen har varje frihetsberövat barn rätt att, utom i undantagsfall, hålla kontakt med sin familj genom brevväxling och besök. FN:s barnrättskommitté understryker vikten av att de omständigheter som kan komma att begränsa denna kontakt ska anges klart och tydligt i lagen och inte överlämnas till de ansvariga myndigheternas godtycke.²⁶ Vidare ska hänsyn tas till barnets rätt till privatliv och kontakt med andra frihetsberövade unga. Barnet ska därtill ges stimulans och möjlighet att delta i idrott, fysisk träning, konstnärliga aktiviteter och andra fritidsaktiviteter.²⁷ Europarådet understryker rätten för frihetsberövade barn att behålla en meningsfull kontakt med sina föräldrar, familj och vänner genom besök och korrespondens och framhäver att restriktioner aldrig får användas som bestraffning.²⁸

En övervägande majoritet av de barn och unga som Barnombudsmannen lyssnade till i arbetet med vår årsrapport "Från insidan" hade belagts med restriktioner. Det förekom till och med att unga hade suttit isolerade i häktet under flera månader, utan kontakt med vare sig familj eller någon annan utanför häktet. En av de unga som Barnombudsmannen lyssnade till som hade suttit häktad med restriktioner var Abraham. Han hade varken träffat eller talat med något av sina yngre syskon under de månader han suttit häktad. Längtan efter mamman och resten av familjen var svår, sade han. Inte minst eftersom restriktionerna begränsade möjligheterna att hålla kontakt med dem. *"Jag snackade inte med mamma på 2,5 månader, tror jag. Och sen fick jag träffa henne med poliserna. Sen efter det så fick jag träffa henne med [...] häktespersonalen. Och då fick jag inte krama henne. Jag fick inte pussa henne. Fick inte snacka med henne om någonting"*, berättar han och fortsätter: *"Det är för jävligt. Alltså jag är 16, jag bor hemma fortfarande. Jag har kontakt med mamma varje dag. Jag tror att det är skillnad mellan barn och vuxna i häktet. [...] Barn har fortfarande kvar sina föräldrar och syskon. Äldre då lever de liksom ensamma. De har flyttat ut. De har ett eget liv."*

Barnombudsmannen genomförde hösten 2012 en egen granskning av häktesprotokoll. Resultatet visade att 84 procent av ungdomarna i häkte belagts

²³ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice and their explanatory memorandum, punkt 37 och 41.

²⁴ A.a., punkt 54.

²⁵ FN:s kommitté mot tortyr, Concluding observations on the sixth and seventh report of Sweden, 2014 art 8c.

²⁶ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar Nr 10 (2007) om barnets rättigheter inom rättskipning för unga lagöverträdare, punkt 87.

²⁷ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar Nr 10 (2007) om barnets rättigheter inom rättskipning för unga lagöverträdare, punkt 89.

²⁸ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice and their explanatory memorandum, punkt A 21.

med restriktioner. Denna höga siffra, som också bekräftas av andra studier²⁹, motiveras av Åklagarmyndigheten med att barn endast häktas för allvarliga brott och där det finns risk för att den unge påverkar utredningen.³⁰

Barnombudsmannens samtal med barn och unga visar att aktiviteter och andra åtgärder för att bryta isoleringen erbjuds i mycket olika utsträckning på häktena. Några av de ungdomar vi har talat med verkar sällan erbjudas andra aktiviteter än promenader, med följd att de kan sitta ensamma och inlåsta under stora delar av dygnet, ofta upp till 23 timmar per dygn. Barnombudsmannen ser med oro på att restriktioner regelmässigt används på ett sätt som leder till att barn inte får ha kontakt med sin familj och kan sitta isolerade under stora delar av dagen.

Mot bakgrund av det ovanstående välkomnar Barnombudsmannen att utredningen lägger förslag som syftar till att minska isoleringen för den som är frihetsberövad på grund av misstanke om brott. Vissa restriktioner kan ibland vara nödvändiga och det är därför inte möjligt att helt utesluta möjligheten att belägga barn med restriktioner. Det kan handla om inskränkningar som syftar till att skydda exempelvis målsägande och vittnen från hot och andra oacceptabla påtryckningar.

6.8.3 Ska rätten eller åklagaren fatta beslut om varje enskild restriktion?

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag att rätten vid beslut om häktning ska pröva om åklagaren ska få tillstånd att inskränka den häktades kontakter såvitt gäller 1) kontakten med personer utanför häktet, 2) vistelse i gemenskap utanför häktet, 3) samsittning med annan intagen, eller 4) möjligheten att följa vad som händer i omvärlden.

Barnombudsmannen delar utredningens bedömning att restriktioner innebär ett ingripande i den enskildes frihet och att det redan därför bör vara en domstol och inte en åklagare, som är part, som ska fatta beslutet.

Av våra samtal med barn och unga, genomgång av statistik och häktesprotokoll samt diskussioner med företrädare för rättsväsendet framgår att det inte är ovanligt att barn beläggs med fulla restriktioner både under arrest- och häktestiden. Det är inte heller helt ovanligt att restriktionerna upprätthålls under relativt lång tid. Detta trots att barnkonventionen är tydlig i att barnet bland annat ska ha möjlighet till kontakt med sin familj genom besök och telefonsamtal, så länge det är till barnets bästa. Barnombudsmannen anser att rätten, när den beslutar att häkta ett barn ska göra en individuell bedömning i varje enskilt fall av vilka restriktioner som är nödvändiga.

6.8.4 Vilket underlag bör åklagaren presentera inför rättens prövning?

Barnombudsmannen delar utredningens bedömning att det krävs att åklagaren presenterar ett bedömningsunderlag som tillräckligt väl, och med beaktande av faktiska förhållanden i den aktuella utredningen, utvisar restriktionsbehovet för att domstolen ska kunna göra en välgrundad prövning av behovet av restriktioner.

Domstolen bör endast ge åklagaren tillstånd att meddela en viss sorts restriktion om åklagaren kan visa att det, utifrån faktiska förhållanden i den aktuella

²⁹ Åklagarmyndigheten har i en granskning undersökt hur många av de barn som häktats år 2010 som ålagts med restriktioner. Andelen med restriktioner uppgick detta år till 87 procent; Åklagarmyndigheten, Redovisning av restriktionsanvändning, Utvecklingscentrum Malmö, 2011.

³⁰ A.a.

utredningen, finns en konkret risk för att den misstänkte undanröjer något bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning, *att* det finns befogad anledning att tro att denna risk kan avta genom den begärda restriktionen, och *att* skälen för restriktionen uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

Barnombudsmannen välkomnar förslaget med hänvisning till att det måste anses angeläget att restriktioner, som utgör ett betydande intrång för den enskilde, provas och motiveras enskilt. Åtgärden måste vara proportionerlig och får inte beslutas slentrianmässigt.

6.8.5 Ska rätten redovisa de skäl som legat till grund för restriktionsbedömningen?

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag att rätten, om den beslutar att ge åklagaren tillstånd att meddela restriktioner, i sitt beslut även ska redovisa skälen för det.

Som utredningen påpekar får restriktionerna stor betydelse för den enskilde. Barnombudsmannen instämmer därför i att det är angeläget att domstolen redovisar skälen för sitt beslut. Barnombudsmannen befarar dock att en lösning med en standardiserad mall, i likhet med den som utredningen föreslår ska användas, försvårar möjligheten att granska beslutet.

Under arbetet med vår årsrapport "Från insidan" gjorde Barnombudsmannen en granskning av 108 häktesprotokoll gällande de barn som häktats under tidsperioden 1 juli 2011 - 30 juni 2012.³¹ Av granskningen framgick att restriktioner hade beviljats i alla de 91 fall där åklagaren hade begärt det. I häktesprotokollen fanns bara beslutet om häktning och om åklagaren fick belägga den misstänkte med restriktioner eller inte. Det framgick inte vilka enskilda restriktioner som var aktuella. På grund av detta gick det inte utläsa av protokollen om domstolen gjort någon egentlig prövning av fulla restriktioner var nödvändigt. Trots att Åklagarmyndighetens föreskrifter angav att skälen för restriktioner ska dokumenteras och de konkreta förhållanden som ligger till grund för beslutet ska anges kunde vi bara i ett häktesprotokoll utläsa att domstolen gjort en individuell prövning.

6.8.6 Ytterligare förslag på hur isoleringen för de häktade ska minska

Barnombudsmannen har inget att erinra mot utredningens förslag i fråga om hur lång tid en intagen över 18 år ska ha rätt att vistas tillsammans med annan varje dag. För Barnombudsmannen synpunkter i fråga om hur lång tid barn ska ha rätt att vistas tillsammans med annan hänvisas till avsnitt 6.10.4.

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag att Kriminalvården ska göra en översyn av lokalerna på samtliga häkten i syfte att möjliggöra ett gemensamhetsutrymme per 15 häktade. På avdelningar som inte är gemensamhetsavdelningar ska det finnas minst en heltidstjänst per 15 häktade som enbart ska ha i uppgift att arbeta med isoleringsbrytande åtgärder. Till var och en av dessa tjänster bör det inrättas ett särskilt aktivitetsutrymme.

Barnombudsmannen välkomnar även förslaget att det på häkten ska finnas personal som enbart ska arbeta med isoleringsbrytande åtgärder. I syfte att

³¹ Barnombudsmannen, Granskning av häktesprotokoll (Dnr 9.7:0594/12), 2012.

möjliggöra en bedömning av vilken effekt förslaget kan tänkas få, hade Barnombudsmannen dock önskat att utredningen på ett utförligare sätt resonerat kring formerna för ett sådant uppdrag.

Utredningen lämnar även förslag som syftar till att underlätta för den häktade att komma i kontakt med anhöriga och vänner. Utredningen föreslår att:

- Kriminalvårdens rutiner för att inhämta samtycke från de personer som den häktade vill ha kontakt med ska förenklas och göras snabbare.
- I de fall telefonsamtal måste avlyssnas av polispersonal bör avlyssningen normalt kunna ske genom flerparsamtal i stället för att polis måste komma till häktet.
- Häktade bör få möjlighet att inte enbart ringa till fasta telefonabonnemang utan även till mobiltelefoner och telefoner som är anslutna till IP-telefoni.

Barnombudsmannen är positiv till de åtgärder utredningen föreslår. Enligt artikel 9 i barnkonventionen har det barn som är skilt från båda eller sin ena förälder rätt att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkt kontakt med båda föräldrarna utom i de fall det strider mot barnets bästa. Barn som Barnombudsmannen har lyssnat till berättar: *"Jag tycker att familjen ska man i alla fall kunna ha kontakt med. Det är det första av allt som man behöver för att klara sig. Psykiskt i alla fall. Det är det första jag skulle ändra på."* säger Abraham. Malcolm berättar: *"Jag skulle ta bort restriktionerna. Det är så psykiskt påfrestande. Att du inte får skriva brev till vem du vill och hur du vill, det tycker jag också är överdrivet. Alla sådana småsaker. Jag får inte prata med min mamma, det tycker jag är för mycket, speciellt för en ung människa".*

Under 2014 träffade Barnombudsmannen barn och unga i åldrarna 4-17 för att ta del av deras upplevelser av att besöka en nära anhörig i häkte eller på anstalt inom ramen för regeringsuppdraget Pejling och dialog.³² Barnen berättar att det är viktigt för dem att hålla kontakt med sin förälder mellan besöken genom att exempelvis prata i telefon. Barn berättar att de önskar att de kunde ha mer regelbunden och snabbare kontakt med den frihetsberövade föräldern, exempelvis via mejl. Det kanske har hänt något särskilt under dagen som de vill prata om med sin förälder, men tvingas vänta till nästa veckas telefontid. När det finns flera syskon berättar barn att telefontiden måste fördelas så att alla som vill får prata en stund. Det blir inte mycket tid för var och en och känns mest stressigt. Barnen vill att telefonsamtalen ska anpassas till deras tider och aktiviteter. Barnombudsmannen anser att det är viktigt att barnet ska kunna upprätthålla en god kontakt med sin förälder under tiden som denne är frihetsberövad för att få bättre förutsättningar att bygga en fungerande relation även på längre sikt. En grundpelare i barnkonventionen är att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid bedömningar i alla frågor som rör barnet. Därför ska kontakten mellan barnet och den intagne föräldern ske utifrån vad som är det bästa för barnet. Vad som är barnets bästa måste avgöras i varje enskilt fall.

³² Se mer på: <https://www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/pejling-dialog/>.

6.9 Granskning av försändelser

6.9.2 Bör kretsen utvidgas av vilka som får granska försändelser när häktad har restriktioner?

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag att även anställd vid Åklagarmyndigheten och Tullverket ska kunna få i uppdrag av undersökningsledaren eller åklagaren att verkställa granskning av försändelser. Sedan tidigare kan sådant uppdrag även ges till anställd vid Polismyndigheten, Säkerhetspolisen eller Ekobrottsmyndigheten.

Restriktioner kan göra att den unge inte har möjlighet att ha kontakt med sin familj. Istället för att träffas eller samtala per telefon kan den unge ibland hålla kontakten med sina anhöriga via brev. Det kan dock ta lång tid att handlägga ansökningar om att få brev granskade, vilket ytterligare försvårar den unges kontakt med sin familj. "De kanske får mitt brev efter två veckor, och jag får tillbaka deras brev efter två veckor. Det vill säga det tar nästan en månad att bara skicka ett brev." säger Axel som ännu inte har tala med sina föräldrar fastän att han varit på häktet i 47 dagar när vi träffar honom.

Barnombudsmannen välkomnar att åtgärder som kan förkorta handläggningstiden vidtas. Samtidigt är det, som utredningen påpekar, ett betydande integritetsintrång att få sin post granskad av någon annan. Precis som utredningen vill Barnombudsmannen därför understryka att det därför måste ställas krav på att den som utses för uppdraget är lämplig och får relevant utbildning och information om de sekretessregler som granskningen omfattas av.

6.10 Särskilda regler för barn

Sverige har i många avseenden ett rättssäkert och väl fungerande rättssystem, men när det gäller barn som misstänks för brott och frihetsberövas har bristerna varit stora. Frihetsberövade barn behandlas inte som barn utan som vuxna. Barn och unga under 18 år är inte vuxna och ska i rättsprocessen inte heller behandlas som vuxna. Frihetsberövande före rättegång ska, i enlighet med artikel 37 i barnkonventionen, endast användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid.

FN:s barnrättskommitté har i en allmän kommentar från 2007 behandlat barnets rättigheter inom rättskipning för unga lagöverträdare. Där förklaras närmare hur ett särskilt rättssystem för barn och unga bör se ut, hur barn som misstänks eller åtalas för eller har befunnits skyldiga till att ha begått brott ska behandlas och hur konventionens artiklar ska tolkas och tillämpas. Den allmänna kommentaren ger staterna vägledning i arbetet med att utveckla ett särskilt rättskipningssystem för unga lagöverträdare enligt barnkonventionen och andra relevanta regler och riktlinjer.³³

FN:s barnrättskommitté betonar i den allmänna kommentaren att en övergripande rättskipningsstrategi för unga lagöverträdare inte bör begränsas till de särskilda bestämmelser som ryms i artikel 37 och 40 utan bör beakta barnkonventionen i sin helhet, inte minst grundprinciperna i artikel 2, 3, 6 och 12.³⁴ Det innebär bland annat att alla barn har rätt att behandlas likvärdigt och utan åtskillnad och att barnets

³³ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar Nr 10. (2007) om barnets rättigheter inom rättskipning för unga lagöverträdare.

³⁴ A.a., punkt 4.

bästa ska komma i främsta rummet i alla beslut som fattas inom rättskipning för unga lagöverträdare.³⁵

Vidare konstaterar FN:s barnrättskommitté att barn skiljer sig från vuxna när det gäller fysisk och psykisk utveckling samt känslomässiga och utbildningsrelaterade behov. Dessa skillnader utgör skälen för ett åtskilt rättskipningssystem för unga lagöverträdare och kräver en annan behandling för barn.³⁶ Barnets rätt till liv, överlevnad och utveckling bör enligt kommittén leda till framtagandet av en strategi för att reagera på ungdomsbrottslighet, men som stödjer barnets utveckling. Frihetsberövande åtgärder påverkar barnets utveckling och återanpassning negativt och måste därför undvikas.³⁷

Barnets rätt att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet måste respekteras under hela den rättsliga processen.³⁸ Barnet har rätt att under hela denna tid behandlas på ett sätt som stöder dess känsla för värdighet och värde.³⁹

FN:s barnrättskommitté framhåller att det för att det ska gå att säkerställa att frihetsberövande endast används som en sista utväg måste finnas alternativ till frihetsberövande. Att barn i många länder är frihetsberövade i flera månader, till och med år, i väntan på rättegång innebär enligt kommittén en allvarlig kränkning av barnets rättigheter enligt artikel 37.

FN:s barnrättskommitté rekommenderar vidare att professionella som är involverade i rättskipningen för unga lagöverträdare får utbildning om konventionens principer och bestämmelser samt i relevanta regler och riktlinjer från FN. Utbildningen bör även omfatta sociala och andra orsaker till ungdomsbrottslighet, psykiska och andra aspekter av barns utveckling samt kunskap om alternativa åtgärder till domstolsförfarande.⁴⁰

6.10.3 Verkställ häktning av barn på särskilda ungdomshem

Barnombudsmannen tillstyrker förslaget att häktade personer som vid tiden för verkställigheten av häktningsbeslutet inte har fyllt 18 år ska förvaras på särskilt ungdomshem. Om det finns mycket starka skäl mot förvaring på särskilt ungdomshem får åklagaren besluta att barnet i stället ska förvaras i häkte. Åklagaren ska löpande ompröva ett sådant beslut.

Barnombudsmannen tillstyrker även följdändringen i 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen (2009:400) (OSL), enligt vilken sekretess inte ska hindra information till Åklagarmyndighet eller Polismyndighet inför beslut om placering eller restriktioner för en häktad. Sådana uppgifter omfattas av sekretess hos Åklagarmyndighet och Polismyndighet enligt 35 kap. 1 § OSL.

Om barn placeras på institution måste staten vidta åtgärder för att säkerställa att det finns väl utbildad personal, att barnens behov tillfredsställs, att deras livskvalitet är bra och att de skyddas mot övergrepp.⁴¹ Som påpekas i Barnombudsmannens remissvar avseende förslaget till ny LVU, är det angeläget att

³⁵ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar Nr 10. (2007) om barnets rättigheter inom rättskipning för unga lagöverträdare, punkt 6 och 10.

³⁶ A.a., punkt 10.

³⁷ A.a., punkt 11.

³⁸ A.a., punkt 12.

³⁹ A.a., punkt 13.

⁴⁰ A.a., punkt 97.

⁴¹ United Nations General Assembly, Guidelines for the Alternative Care of Children, 2010.

staten vidtar åtgärder för att säkerställa personalens kunskap och kompetens. Deras roll och funktion måste vara väldefinierad och tydliggjord i förhållande till barnets föräldrar/vårdnadshavare.⁴²

I konsekvensbeskrivningen framhåller utredningen att det krävs utbildningsinsatser för all berörd personal och utarbetande av nya rutiner för att personalen på rätt sätt ska kunna hantera häktade barn med restriktioner. Barnombudsmannen välkomnar utredningens resonemang i detta avseende och anser därutöver att all personal måste utbildas i hur de ska hantera ”utmanande beteenden”, konfliktlösning och hur de kan förebygga skada eller självskadebeteenden. Vidare måste det finnas tillräckligt med personal för att se till varje barns individuella behov och barnets möjlighet till en nära relation till särskild personal.⁴³

Enligt utredningen är det främsta argumentet för att låta häktade barn förvaras på särskilda ungdomshem att dessa är anpassade för barn. Utredningen framhåller även att yrkesgrupper så som psykologer, lärare, sjuksköterskor och behandlingsassistenter med utbildning i vård och behandling finns tillgängliga på hemmen. Både FN:s barnrättskommitté och FN:s tortyrkommitté har uttalat att kompetensen hos personalen som jobbar med tvångsåtgärder och särskilda befogenheter, så som exempelvis personalen på de särskilda ungdomshemmen gör, bör stärkas.⁴⁴ Statens institutionsstyrelse (SiS) som driver de statliga särskilda ungdomshemmen har dock, tvärtemot detta, nyligen fattat beslut om att fram till och med första halvåret 2017 göra undantag från kravet på eftergymnasial utbildning för behandlingsassistenterna på hemmen.⁴⁵ Barnombudsmannen känner djup oro inför att detta kan leda till en ökad risk för att de särskilda befogenheterna används felaktigt.

En konsekvens av förslaget som utredningen tar upp är att föräldrar och socialtjänst som ska besöka barnet kan få längre resor, vilket kan leda till att barnet får färre besök. Att närhetsprincipen, som innebär att den misstänkte om möjligt bör placeras nära hemorten, inte uppmärksammas i tillräcklig utsträckning i ärenden som rör barn, är något som Sverige fått kritik för av FN:s barnrättskommitté. I sina senaste rekommendationer till Sverige uttrycker kommittén oro över att närhetsprincipen bara är en faktor bland andra som beaktas i stället för att vara obligatorisk, vilket kan innebära att barn får resa långt för att besöka sina föräldrar och att vissa familjer inte kan göra sådana resor på grund av ekonomiska begränsningar.⁴⁶ Barnombudsmannen instämmer i FN:s barnrättskommittés kritik och anser att närhetsprincipen bör vara obligatorisk även när det gäller barn som frihetsberövas. Enligt Barnombudsmannens mening är det inte acceptabelt att barnets kontakter med familjen i praktiken inskränks på grund av längre avstånd. Barnombudsmannen ser därtill att flickor riskerar att drabbas extra hårt av detta då det i dagsläget endast är ett av de föreslagna ungdomshemmen som tar emot flickor för verkställighet av sluten ungdomsvård.

⁴² Barnombudsmannens yttrande gällande slutbetänkandet ”Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU” (SOU 2015:71).

⁴³ United Nations General Assembly, Guidelines for the Alternative Care of Children, 2010.

⁴⁴ FN:s barnrättskommitté, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 26 d, 27 b och 28 b samt FN:s kommitté mot tortyr, Concluding observations on the sixth and seventh report of Sweden, 2014, punkt 13 d.

⁴⁵ Se information från SiS: <http://www.stat-inst.se/arbete-hos-oss/utbildningskrav/>.

⁴⁶ FN:s barnrättskommitté, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 35.

Barnombudsmannen vill i detta sammanhang även framhäva risken för att förhör hålls utan försvarare om resorna blir längre. I vårt arbete med "Från insidan" framkom att barn känt sig pressade att delta i förhör utan försvarare. Ibland under en falsk förväntan att de då skulle komma därifrån snabbare. Barnombudsmannens resonemang avseende detta utvecklas under avsnitt 6.7.

I konsekvensbeskrivningen lyfter utredningen fram rätten och möjligheten för den misstänkte ungdomen att ha en fullständig skoldag då alla särskilda ungdomshem har en skolverksamhet till skillnad från häktena, vilket är något som Barnombudsmannen välkomnar. När vi mötte barn och unga i arbetet med vår årsrapport hade skolgången i häktet sett mycket olika ut. Några var nöjda med sin skolgång, andra hade inte haft någon skola alls. Barnombudsmannen fann även att både lärarstödet och antalet undervisningstimmar varierar mellan olika häkten. Barn och unga som har frihetsberövats har samma rätt till utbildning som alla andra i deras ålder. Enligt barnkonventionen ska också deras utbildning, precis som för alla barn och unga, syfta till att utveckla deras fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag samt fysisk och psykisk förmåga. FN:s barnrättskommitté har förtydligat rätten till skolgång för barn som har frihetsberövats. Kommittén säger till exempel att alla barn i skolpliktig ålder som har frihetsberövats har rätt till utbildning som passar barnets behov och förmåga. Utbildningen ska vara utformad för att förbereda barnet för att återvända till samhället.⁴⁷ I sina senaste rekommendationer till Sverige riktar FN:s barnrättskommitté även kritik mot att tillgången till utbildning skiljer sig åt mellan olika häkten. Kommittén uppmanar Sverige att säkerställa att alla frihetsberövade barn har samma lagstadgade rätt till utbildning.⁴⁸

Så som den föreslagna bestämmelsen är utformad får åklagaren undantagsvis besluta om förvaring av barnet i häkte istället för på särskilt ungdomshem, om det föreligger mycket starka skäl mot förvaring på det senare. Utredningen framhåller i författningskommentaren att omständigheter som typiskt sett kan utgöra "mycket starka skäl" är att det är fråga om mycket allvarlig brottslighet där kollusionsfaran, i vart fall inledningsvis, är mycket hög och det därför framstår som nödvändigt att barnet under viss tid placeras i häkte. Detta är något som enligt Barnombudsmannens mening ger upphov till vissa betänkligheter.

När Barnombudsmannen under arbetet med årsrapporten "Från insidan" granskade 108 häktesprotokoll kunde vi konstatera att kollusionsfara var den vanligaste grunden för häktning av barn.⁴⁹ Det tycktes även vara anledningen till att åklagaren ansett att det inte funnits alternativ som kunnat garantera betryggande övervakning i den utsträckningen att häktning av barnet kunnat undvikas.⁵⁰ Utredningen konstaterar också att det kanske tyngsta argumentet som riktats mot tidigare förslag om att verkställa häktning av barn på särskilda ungdomshem, är att övervakning av den häktade inte kan säkerställas på samma effektiva sätt som på ett häkte med hänvisning till kollusionsfaran. Utredningen framhåller dock att de är av uppfattningen att det är möjligt att ordna omhändertagandet av häktade på ungdomshemmen så att det går att upprätthålla en tillräckligt hög nivå på denna kontroll.

⁴⁷ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar Nr 10 (2007) om barnets rättigheter inom rättsskipning för unga lagöverträdare, punkt 89.

⁴⁸ FN:s barnrättskommitté, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 57 och 58.

⁴⁹ Barnombudsmannen, Granskning av häktesprotokoll (Dnr 9.7:0594/12), 2012.

⁵⁰ Jfr 24 kap. 4 § RB, där det framgår att häktning av en ung person endast får ske om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan garanteras.

I syfte att säkerställa att den föreslagna bestämmelsen inte blir tandlös eller att förslaget underkänns med hänvisning till att det inte är ett i praktiken tillämplbart alternativ, vill Barnombudsmannen understryka det angelägna i att tillräckliga medel avsätts för att genomföra alla nödvändiga och lämpliga åtgärder med avseende på miljö och säkerhetsnivå på de särskilda ungdomshemmen.

6.10.4 Förbjud isolering av barn

Barnombudsmannen tillstyrker förslaget att den som inte har fyllt 18 år och är häktad alternativt anhållen men placerad på häkte, ska ha rätt till minst fyra timmars vistelse tillsammans med annan varje dag. Barnombudsmannen anser dock att förslaget även måste omfatta de ungdomar som är anhållna men placerade på annan plats än i häkte.

Under arbetet med vår årsrapport "Från insidan" lyssnade Barnombudsmannen till över trettio barn som var eller hade varit isolerade, som vittnade om de konsekvenser detta för med sig. Barnombudsmannen ser, som kommer att utvecklas nedan, allvarligt på att Sverige rutinmässigt kränker frihetsberövade barns rättigheter genom att utsätta dem för isolering. Barnombudsmannen välkomnar därför de förslag som nu läggs i fråga om att barn ska ha rätt till minst fyra timmars mänsklig kontakt per dygn. Barnombudsmannen vill dock, i likhet med utredningen, betona att vikten av att den föreslagna fyratimmarsregeln inte blir normerande i begränsande riktning för de barn som förvaras på särskilda ungdomshem, eftersom barn behöver mer mänsklig kontakt än fyra timmar per dygn.

Utredningen föreslår att fyratimmarsregeln bör begränsas till att gälla barn som är häktade samt barn som är anhållna men som är placerade på häkte. Utredningen menar att detta motiveras av att en regel om viss miniminivå för samvaro i anhållandesituationen, enligt deras bedömning, kan vara svår att leva upp till. Barnombudsmannen delar inte denna uppfattning. Barnombudsmannen har förståelse för att förutsättningarna för att avdela personal till att arbeta med isoleringsbrytande åtgärder för ett anhållit barn kan variera mellan olika platser i landet, men menar att detta aldrig kan vara en ursäkt för att göra avkall på barnets mänskliga rättigheter.

Enligt FN:s specialrapportör mot tortyr, kan isolering av en person i 22 eller mer av dygnets 24 timmar likställas med "tortyr eller grym, omänsklig, förnedrande behandling".⁵¹ Enligt rapportören strider isolering av minderåriga mot artikel 16 i FN:s tortyrkonvention samt artikel 7 i FN:s konvention om de medborgerliga och politiska rättigheterna.

Sverige har vid upprepade tillfällen fått skarp internationell kritik för att vår lagstiftning tillåter att barn isoleras och avskiljs i bland annat häkten och arrester. I de senaste rekommendationerna till Sverige uppmanar FN:s barnrättskommitté Sverige att omgående bryta isoleringen för alla barn och ändra lagstiftningen så att användningen av isolering under alla omständigheter är förbjuden.⁵² FN:s kommitté mot tortyr uttrycker i sina senaste rekommendationer till Sverige, oro över användningen av restriktioner, inklusive isolering av minderåriga i arrest, häkte och särskilda ungdomshem. Kommittén kräver att Sverige avskaffar

⁵¹ United Nations General Assembly, Interim Report of the special rapporteur of the Human Rights Council on Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, 2011.

⁵² FN:s barnrättskommitté, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 26.

användningen av isolering bland minderåriga på bland annat särskilda ungdomshem.⁵³ Som Barnombudsmannens expert i utredningen om tvångsvård för barn och unga anförde i ett särskilt yttrande, är den samstämmiga och skarpt formulerade kritiken från experter på mänskliga rättigheter något som måste tas på stort allvar.⁵⁴

Isoleringen är skadlig av flera skäl. Det är främst den sociala isoleringen, bristen på möjlighet till social interaktion och minimal stimulans, som är farlig. Isolering kan ge omedelbara negativa konsekvenser på den psykiska hälsan och ju längre tid personen isoleras desto större risk löper personen att drabbas av psykisk ohälsa.⁵⁵ Forskning har visat att redan efter några dagar i isolering påverkas hjärnans förmåga att arbeta negativt. Vanliga symptom är bristande förmåga till uppmärksamhet, försämrat minne, försämrad koncentrationsförmåga och nedsatt kognitiv förmåga. Många upplever stark oro och ångest och stora sömnsvårigheter.⁵⁶ Detta innebär att personen inte fungerar adekvat och begränsas i sin möjlighet att handskas med isoleringen i sig men också att på ett bra sätt delta i rättsprocessen. Att hållas isolerad kan allvarligt äventyra rättssäkerheten för personen. Ångest och depression påverkar barnets möjlighet att genomföra meningsfulla samtal med sin försvarare och vid förhör.

Under arbetet med årsrapporten "Från insidan" mötte och lyssnade Barnombudsmannen barn som var eller hade varit isolerade. Flera av de barn som Barnombudsmannen talade med menade att den brutna kontakten med familj och vänner var svår. Det är till dem man vanligtvis vänder sig för att få stöd. Men i den verkligt påfrestande livssituation, kanske deras livs hittills största kris, som det innebär att vara häktad, var de berövade det stödet. Det fanns inte heller tillgång till professionell hjälp i den omfattning som skulle behövas. Barnens berättelser var på många sätt samstämmiga. *"Man tappar verklighetsuppfattningen.", "Man blir konstig, kall och avstängd.", "Längtan efter familjen är det svåraste."* Flera barn beskrev just vilken enorm vilja och styrka som krävs för att uthärda den enorma psykiska påfrestande isoleringen innebär. Daniel uttrycker det med sina ord: *"Du försöker bara stanna kvar i den verkliga världen."* Ett av de barn Barnombudsmannen lyssnat till som satt isolerad större delen av tiden i häkte var Nils. Han hade haft restriktioner flera månader i sträck, utan möjlighet till kontakt med vare sig föräldrar eller omvärld. Nils berättar: *"Jag var där 23 timmar om dygnet i rummet, och sen så får man en timmes promenad per dag när man har restriktioner."* Abraham, som bodde hemma med föräldrar och syskon innan han blev häktad, berättade att han drabbades av ett närmast apatiskt tillstånd efter en tid i isolering. När vi undrade hur mycket tid han har tillbringat utanför sitt rum svarar han: *"Kanske en halvtimme. En halvtimme. Ja, jag gick inte ut ifrån mitt rum på, vad blir det, kanske mellan två och en halv månad eller tre månader. Då gick jag inte ut. Jag gick inte på promenad, jag gjorde ingenting. För att man mår så jävligt dåligt härinne."*

De som frihetsberövas i häkte har rätt till en timmes utomhusvistelse per dag. Det finns olika åsikter bland de unga om att gå ut på promenaden, som utomhusvistelsen kallas. Rafael berättade att han inte brukade gå på promenaden. När vi frågade varför svarar han: *"Man mår mer dåligt på promenad än att sitta i en"*

⁵³ FN:s kommitté mot tortyr, Concluding observations on the sixth and seventh report of Sweden, 2014, punkt 8 och 9.

⁵⁴ Barn och ungas rätt vid tvångsvård – Förslag till ny LVU (SOU 2015:71), Del B sid. 1093 ff.

⁵⁵ United Nations General Assembly, Interim Report of the special rapporteur of the Human Rights Council on Torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, 2011.

⁵⁶ A.a.

cell. Du känner dig som ett djur. Sen att man inte kan prata. Jag har inte pratat med någon på riktigt länge. Sen att man hör andra prata. Man vill prata, men ...”Eftersom intagna med restriktioner ofta är ensamma under sina promenader bryter inte promenaden isoleringen från andra människor, och när det väl är dags att återvända till cellen blir det också påtagligt för den intagne att han eller hon blir inlåst igen. En känsla som kan vara svår att hantera för den häktade. Ett sätt att undvika den känslan är att helt välja bort promenaderna. Vi pratade om det med Mark, som valde att inte gå ut. Han berättar: ”Problemet är att när man går ut så känns det bra den lilla stunden som man är uppe, men sen när du kommer ner så inser du att du är instängd. Däremot om man sitter inne i cellen, då tänker du inte på att du är instängd. Du tänker bort det. Då tycker i alla fall jag att det känns lättare.”

Arbetet med att säkerställa att barn inte isoleras måste alltid vara en prioritet. För att garantera att barnet tillförsäkras sina mänskliga rättigheter under hela rättsprocessen måste staten ta ansvar för att det avsätts tillräckliga medel och resurser i syfte att säkerställa att varje berörd verksamhet kan ordnas på ett sådant sätt att minimikravet för mänsklig kontakt kan uppnås även för barn som är anhållna och placerade på annan plats än i häkte.

6.10.5 Synnerliga skäl för att anhålla barn

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag att det ska förtydligas i lag att den som inte har fyllt 18 år endast får anhållas om det finns synnerliga skäl. Enligt Barnombudsmannens mening är förtydligandet viktigt med hänvisning till barnkonventionens artikel 37, som föreskriver att anhållande, häktning, fängslande eller andra former av frihetsberövanden av ett barn endast får ske som en sista utväg.

Barnombudsmannen vill i sammanhanget även påtala vikten av det, vad gäller såväl anhållande som häktning, ska gå att utläsa vad som legat till grund för bedömningen att kravet på synnerliga skäl är uppfyllt. I samband med att Barnombudsmannen granskade häktesprotokoll under arbetet med vår årsrapport ”Från insidan” fann vi att det sällan framgick av protokollen hur rättsens bedömning av vad som var att anse som synnerliga skäl gjordes. Med hänvisning till barnkonventionens tydliga formuleringar om att frihetsberövande endast får användas som en sista utväg liksom de krav på en förutsägbar rättstillämpning som följer av legalitetsprincipen, menar Barnombudsmannen att detta är beklagligt. Barnombudsmannen anser följaktligen att det måste ställas krav på att åklagaren respektive rätten i varje enskilt fall, på ett tydligt sätt ska redovisa vad som ligger till grund för bedömningen att kravet på synnerliga skäl för anhållande respektive häktning är uppfyllt.

6.10.6 Förvara inte barn i polisarrest

Utredningen föreslår att den som är gripen eller anhållen och inte har fyllt 18 år endast ska få förvaras i polisarrest när det är absolut nödvändigt.

Barnombudsmannen välkomnar att utredningen föreslår åtgärder som syftar till att begränsa möjligheterna att sätta barn i arrest. Barnombudsmannen anser dock att barn aldrig bör placeras i polisarrest i dess nuvarande utformning. Normalt bör den som är under arton år förvaras under bevakning i ett förhørsrum eller liknande utrymmen. Om barnet anhålls och av någon anledning inte kan vistas i ett förhørsrum eller dylikt bör han eller hon placeras i häkte istället för arrest.

Barnombudsmannen har även noterat att Rikspolisstyrelsens tidigare föreskrifter och allmänna råd om förvaring av personer i polisarrest, i vilka det föreskrevs att den som är mellan 15 och 18 år endast bör förvaras i polisarrest om det är absolut nödvändigt, har upphört och ersatts av nya föreskrifter från Polismyndigheten, i vilka nämnda formulering har tagits bort. Med hänvisning till den skarpa kritik som Sverige har fått av FN:s barnrättskommitté i fråga om barn som placeras i arrest, är detta något som Barnombudsmannen finner anmärkningsvärt och högst beklagligt.⁵⁷ Mot bakgrund av detta kan Barnombudsmannen inte nog betona angelägenheten i att det i lag förtydligas att barn inte ska placeras i arrest i dess nuvarande utformning.

Under arbetet med vår årsrapport "Från insidan" lyssnade Barnombudsmannen till barn och unga med erfarenhet av att ha suttit i arrest. *"Arresten är rena helvetet"*. Det säger Axel, ett av de barn som Barnombudsmannen mötte. Han hade tillbringat sammanlagt fyra dagar i arrestcell. *"Det finns ingenting. Det är ett litet rum. Kallt. Så är det en madrass på golvet"*, berättar han. Ett annat av barnen, Mark, hade liknande erfarenheter: *"Det var väl mer eller mindre ens värsta mardröm, på arresten. Man behandlades inte som människa över huvud taget."* Tiden i arresten beskrevs av ungdomarna som en omskakande och starkt ångestfylld upplevelse. Många av ungdomarna beskrev det som den värsta tiden i deras liv. De påfrestningar som barnen utsätts för i arresten kan ta sig många olika uttryck. Bland annat vittnade de om självdestruktiva handlingar, rädsla för egna känslor och tankar, upplevelser av att förlora förståndet och bli galen samt känslan av att tappa förankringen i verkligheten. Självskadebeteende och tankar på självmord var återkommande i flera berättelser. Daniel berättade att om han hade haft ett vapen med sig när han hamnade på arresten som 16-åring så hade han tagit sitt liv: *"Jag lovar, jag klarade inte av det stället. Det gick för långt."* Trots dessa upplevelser är det ändå ingen ungdom som berättade att de haft kontakt med psykolog eller kurator på arresten.

Miljön i arresten är ofta stökig och högljudd med människor som kan vara påverkade av droger eller alkohol. Daniel berättade: *"Skriker du i en halvtimme så bryr de sig inte för alla skriker där. Det är också lite jobbigt, du hör att folk skriker och det är gamla gubbar och det är unga killar och folk ja. Det är då huset där egentligen."* Miljön upplevs av ungdomarna som både skrämmande och obehaglig och den första vistelsen i arresten beskrivs som en chockartad upplevelse. För första gången i livet blir de inlåsta i en cell, isolerade från omvärlden under 23 av dygnets timmar och därmed också helt utelämnade åt sig själva och sina tankar. Arrestcellen är ofta sliten och nedklottrad. *"För det stinker alltså piss och spyor därinne"*, berättade Mark, och fortsatte: *"Du är orolig för din egen hälsa mer eller mindre. Hur länge ska man behöva sitta där? För det var inte det fräschaste stället."* Det är ofta kallt i rummet, och kläder och täcke räcker inte till för att hålla värmen. Det enda som finns i rummet är en plastmadrass på golvet eller en säng. *"Du får ångest"*, sade Joel, som en gång tillbringade tre dygn i sträck i arresten, och fortsatte: *"Du har en liten madrass på golvet som du kan ligga på. Du får ett par byxor och en t-shirt, och så är det svinkallt där inne. Du ligger där och fryser och får inget täcke, ingen kudde, ligger där inne. Det är väl typ allt."* Ofta är det antingen för ljus eller för mörkt i cellen.

⁵⁷ Se Rikspolisstyrelsens tidigare gällande föreskrifter och allmänna råd om förvaring av personer i polisarrest (RPSFS 2000:58) som upphörde att gälla den 1 november 2015 och ersattes av Polismyndighetens föreskrifter och allmänna råd om polisarrester (PMFS 2015:7).

Barn som Barnombudsmannen har lyssnat till beskrev arrestmiljön som obehaglig, omänsklig och nedbrytande. Det bemötande som barnen beskrev att de fått från personalen varierade, men kan sammanfattas som kallt, opersonligt eller direkt skrämmande. Att barn under rättsprocessen låses in i den miljön är inte i enlighet med barnets grundläggande mänskliga rättigheter. Det är inte heller att anse som rättssäkert, då barnet ska förhöras under den tid han eller hon befinner sig i arresten. Inget barn bör enligt Barnombudsmannens mening frihetsberövas under utredningstiden i en arrest som är avsedd för vuxna. Enligt Europarådets riktlinjer för ett barnvänligt rättssystem ska myndigheterna försäkra sig om att förhållandena för barn som omhändertagits av Polismyndigheten är trygga och lämpliga för deras behov. Barn ska under alla omständigheter kvarhållas i omständigheter anpassade för deras behov.⁵⁸

6.11 Ytterligare sätt att effektivisera handläggningen

6.11.1 Underrättelse av strafföreläggande över videolänk eller telefon

Barnombudsmannen tillstyrker utredningens förslag att åklagares underrättelse till misstänkt om utfärdat strafföreläggande som avser villkorlig dom eller villkorlig dom i förening med böter alltid ska ske vid personligt sammanträffande om den misstänkte är under 21 år. Barnombudsmannen vill emellertid understryka att det är av stor vikt att förslaget inte medför att misstänkta barn får sitta anhållna längre tid för att invänta ett personligt möte.

Avslutande synpunkter och kommentarer

Standardisera Polismyndighetens rapporteringsmekanismer för barn i arrest

Barnombudsmannen är medveten om att det i direktiven för utredningen inte specifikt angavs att utredningen skulle se över behovet av att standardisera Polismyndighetens rapporteringsmekanismer för barn som är förvarstagna i arrest.⁵⁹ Icke desto mindre hade Barnombudsmannen önskat att utredningen behandlat denna fråga, inte minst mot bakgrund av de tydliga rekommendationer som Sverige fått från FN:s barnrättskommitté avseende detta.⁶⁰

Polismyndigheten för i dagsläget ingen statistik över antalet barn som placerats i polisarrest på grund av misstanke om brott och har därför, trots ett uttryckligt rapporteringskrav från FN:s barnrättskommitté, inte kunnat presentera dessa siffror.⁶¹ Under arbetet med årsrapporten "Från insidan" begärde Barnombudsmannen därför in siffror från Polismyndigheten om hur många barn som placerats i arrest under år 2011. De insamlade uppgifterna visade att cirka 3000 insättningar av barn i arrest ägde rum under 2011. Mot bakgrund av detta resultat fick Sverige, som ovan nämnts, skarp kritik från FN:s barnrättskommitté i samband med kommitténs senaste granskning av Sverige.⁶²

Under hösten 2016 har Barnombudsmannen ånyo begärt ut siffror från Polismyndigheten gällande antalet barn som placerats i polisarrest i syfte att undersöka om situationen förbättrats sedan FN:s barnrättskommitté kommit med

⁵⁸ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice and their explanatory memorandum, punkt A 32 och 20.

⁵⁹ Jfr dir.

⁶⁰ FN:s barnrättskommitté, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 26.

⁶¹ FN:s barnrättskommitté, Treaty-specific guidelines regarding the form and content of periodic reports to be submitted by States parties under article 44, paragraph 1 (b), of the Convention on the Rights of the Child, 2010.

⁶² FN:s barnrättskommitté, Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport, 2015, punkt 26.

sina rekommendationer till Sverige. I svar på Barnombudsmannens begäran anför Polismyndigheten följande:

*"[...] det finns stora svårigheter med att lämna ett komplett och kvalitetssäkrat svar. Uppgifterna registreras inte digitalt för sökning utan sparas i pärmar i löpande nummerordning och inhämtas manuellt."*⁶³

Av Polismyndighetens svar framgår att vissa lokalpolisområden inte har kunnat ta fram de efterfrågade uppgifterna samt att vissa av de presenterade siffrorna troligtvis inte stämmer.⁶⁴ Med beaktande av detta kan Barnombudsmannen, vid en sammanräkning av siffrorna, emellertid konstatera att det under tiden från den 1 juli 2015 till den 30 juni 2016 varit omkring hela 2685 insättningar av barn i polisarrest. Det får därmed konstateras att situationen i princip inte förändrats sedan FN:s barnrättskommitté granskade Sverige, vare sig i fråga om Polismyndighetens rapporteringsmekanismer eller vad gäller det stora antalet insättningar av barn i polisarrest som sker varje år.

Barnombudsmannen anser att bristen på grundläggande uppföljning är högst anmärkningsvärd och djupt beklaglig. Som Europarådets kommitté mot tortyr uttrycker det i sin rapport med anledning av kommitténs granskning av Sverige 2009, finns det ingen mer grundläggande rättssäkerhetsgaranti än kravet på att det faktum att en person frihetsberövas registreras på ett tillfredsställande sätt.⁶⁵ Kontinuerlig uppföljning av uppgifter som rör barn som frihetsberövade är med andra ord en förutsättning för att barnets mänskliga rättigheter ska kunna upprätthållas. Jämförbar data som kan granskas bidrar till ökad öppenhet och minskad risk för rättsövergrepp samt ökar tilltron till rättsstaten.

Under arbetet med "Från insidan" intervjuade Barnombudsmannen Renate Winter, Domare vid FN:s särskilda domstol för brott mot mänskliga rättigheter begångna i Sierra Leone. Hon framhöll att statistik gällande barn som placeras i polisarrest ska visa hur gamla barnen är, vilket kön de tillhör, orsaken till varför de har placerats i polisarrest och för hur lång tid. Information gällande detta var enligt Renate Winter av stor vikt eftersom dessa siffror bör jämföras med hur många barn som sedermera som åtalas och får en påföljd och hur många som omhändertas inom den sociala barnvården, i syfte att kunna få insikt i vad som händer med barnen efteråt.

Barnombudsmannen vill mot bakgrund av såväl det ovanstående som artikel 4 i barnkonventionen, som föreskriver att konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och andra åtgärder för att genomföra rättigheterna enligt konventionen, understryka angelägenheten i att staten utan dröjsmål vidtar åtgärder för att inrätta standardiserade rapporteringsmekanismer för barn som placeras i polisarrest.

Rätten till information

Barnombudsmannen hade önskat att utredningen även analyserat frågan om rätten till information för barn som frihetsberövas på grund av misstanke om brott och för barn som har frihetsberövade nära anhöriga.

⁶³ Begäran om utlämnande av uppgifter om antalet barn i arrest, dnr A396.770/2016.

⁶⁴ A.a.

⁶⁵ Europarådets kommitté mot tortyr, Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 2009.

Barn och unga som Barnombudsmannen mött i arbetet med årsrapporten "Från insidan" berättade att de många gånger inte hade förstått innebörden av viktig information som rört den egna situationen. Ibland hade barnet fått skriftlig information vid inskrivningen, ibland inte. Oavsett vilket hade barnet själv inte alltid förstått informationen. Detta var särskilt vanligt förekommande i arresten. När vi frågade barnen vilken information de fick vid inskrivningen hade flera av dem svårt att minnas om de alls fick någon information. I stället beskrev de den första tiden efter gripandet som förvirrande. Så här sade Gabriel om den första tiden: *"En natt fick jag vara i en fyllecell och sedan så kastade de in [mig] i ett annat rum. Men i fyllecellen sa de aldrig att jag var gripen eller såhär, så jag tänkte vad händer nu liksom och sådär. Och vad gör jag i det här rummet liksom såhär? Och sedan så var det inget med det."*

Europarådets kommitté mot tortyr har riktat kritik mot Sverige för att unga inte har blivit informerade om sina rättigheter. Kommittén menar att Sverige måste säkerställa att alla frihetsberövade personer får sådan information.⁶⁶ I våra samtal med barn och unga är det tydligt att barnet inte alltid har kunskap om att man kan klaga på tillvaron och överklaga beslut. *"Jag visste inte varför jag inte fick snacka med mamma. Jag vet inte varför jag inte fick träffa henne"*, sade Abraham när vi frågade honom om vilken information han fått om restriktioner. Ett beslut om restriktioner kan överklagas. Men Alvin berättade för Barnombudsmannen att han aldrig fått någon information om den juridiska processen kring restriktioner. *"Det är inte så mycket att göra om man inte är nöjd"*, berättade han. Eller som Axel uttryckte det när vi frågade om hans möjligheter att överklaga beslut om restriktioner: *"Man kan inte klaga, nej. Eller kan man?"*

FN:s barnrättskommitté är tydlig med att barnet ska ges möjlighet att kunna komma in med klagomål på sin situation samt överklaga beslut.⁶⁷ En förutsättning för detta är att han eller hon på ett tydligt och begripligt sätt får information om hur systemet fungerar.⁶⁸ Barnombudsmannen ser allvarligt på att så många ungdomar inte haft en klar uppfattning om hur systemet fungerar eller hur man ska gå till väga för att överklaga ett beslut. Rätten till information är grundläggande för att ett barn ska kunna ha inflytande över sin situation och en central rättighet enligt barnkonventionen.

Även de barn vi mött som har anhöriga i häkte eller anstalt berättar om bristen på information. Det vi inte förstår kan upplevas som skrämmande och Josefin berättade om alla låsta dörrar på institutionen hon besökte. *"Och så tänkte jag hela tiden – vad hade hänt ifall det brann då? Det är ju jättesvårt att hinna igenom alla de där dörrarna. Jag tänkte bara gud, har de någon jättefarlig här på häktet[...]"* Bristen på information lämnar utrymme åt barnens egna fantasier. En pojke trodde att han var anledningen till att Polismyndigheten var med när han besökte sin frihetsberövade förälder *"Det är för att vi inte typ ska försöka rymma med honom. Alltså försöka ta sönder glaset och springa iväg med pappa."* Ett barn som är förberett på hur häktet fungerar och varför slipper oroa sig och kan istället koncentrera sig på mötet med föräldern.

⁶⁶ Europarådets kommitté mot tortyr, Report to the Swedish Government on the visit to Sweden carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, 2009.

⁶⁷ FN:s barnrättskommitté, Allmän kommentar Nr 10 (2007) om barnets rättigheter inom rättsskipning för unga lagöverträdare, punkt 84 och 89.

⁶⁸ A.a., punkt 44.

Barnombudsmannen vill i ljuset av det ovanstående understryka barnets rätt till information om exempelvis sina rättigheter, handläggningen, de beslut som kan komma att fattas och dess konsekvenser. Barnet ska också informeras om beslut varigenom ärendet avgörs och de skäl som bestämt utgången. Informationen ska anpassas till barnets ålder, mognad och andra individuella förutsättningar. Den som ger informationen ska så långt möjligt försäkra sig om att barnet förstått informationen. Barnombudsmannen anser att ett förtydligande om barnets rätt till information bör göras i lag.

Föredragande i ärendet har varit juristerna Julia Nordin Johansson och Emma Forssell.

Fredrik Malmberg
barnombudsman